

ZÁKON O TISKOVÝCH URÁŽKÁCH Z R. 1924

Ladislav Soukup

Československé zákonodárství dvacátých let stupňovalo perzekuci protivládního, především komunistického tisku. Podstatné zhoršení právních předpokladů pro uplatňování svobody tisku v ČSR přinesl zákon o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti ze dne 30. května 1924. V období vydání zákona na ochranu republiky se výrazně zvýšilo pronásledování tisku v oblasti trestního práva hmotného. Změny v úpravě procesních otázek a příslušnosti soudů ve prospěch uplatňování vládní politiky zaváděl roku 1924 zákon zkráceně označovaný „tisková novela“. Podle něho při zachování formálně demokratického rámce zákonnosti měla být znemožněna opozičnímu tisku parlamentní republiky téměř veškerá kritika vládnoucí třídy a činnosti jejího státního aparátu. Jak ukázala justiční praxe, usměrňovaná nejvyšším soudem a ministerstvem spravedlnosti, v souladu se zájmy velkoburžoazie bylo tiskové novely používáno nejvíce proti komunistickému tisku, který byl vládě nejnebezpečnější, a ze stejného důvodu proti jeho redaktorům. Zásady aplikace novely byly reakcí stanoveny již před schválením zákona.¹⁾

Osnovu předkládala parlamentu Švehlova vláda tzv. všennárodní koalice ve stejném složení, jaké měla na jaře předcházejícího roku při přijetí zákona na ochranu republiky. Použila už vyzkoušený a osvědčený mechanismus většiny vládních stran v Národním shromáždění, ze zákulisí řízený neústavní „pětkou“, která politickým nátlakem a pohrůzkami dokázala zlomit případný odpor jednotlivých poslanců.²⁾ Metody nátlaku byly nezastřené, hovořili o nich vládní

¹⁾ K. Kramář naznačil ještě před schválením osnovy v poslanecké sněmovně ujednání „pětky“ že „... zákon se musí prováděti a to — když je toho potřeba, třeba bezohledně...“, Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 597.

²⁾ „Tlak pětky je tak silný a strach před ztrátou mandátů tak velký, že senát přece jen reakční osnovu přijme.“ Večerník Rudého práva, 15. 4. 1924. „V koalici vládne systém diktatury pěti lidí“, poslanec M l ě o c h (živnostenská strana), Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 584.

mluvčí otevřeněji než dříve i na půdě parlamentu.³⁾ „Senátoři musí odhlasovat tiskový zákon za každou cenu,“ těmito hlasy vystihovalo situaci Rudé právo. Podle jeho sdělení koaliční strany prohlásily svým senátorům, že mohou osnovu kritizovat a navrhopvat změny, ale budou-li hlasovat proti, budou vyloučeni ze strany a zbaveni mandátů.⁴⁾ Návrh byl obhajován s větší demagogií a pokrytectvím, než dřívější osnovy podporující zájmy velkoburžoazie. Způsob i forma projednávání tohoto dalšího okleštění občanských práv a svobod v Národním shromáždění odrážely silící rozpory uvnitř buržoazního tábora i prohlubující se třídní boj.

Iniciativa k přípravě zákona byla vládou zdůvodňována potřebou hájit čest občanů proti urážkám na cti v tisku účinněji než doposud.⁵⁾ Formálním podnětem k vypracování vládního návrhu byla naléhavá interpelace poslanců vládních stran (agrární, lidové a národně demokratické) vyzývající vládu, aby předložila návrh zákona o změně soudní kompetence v případech urážek na cti spáchaných tiskem.⁶⁾ Za necelý měsíc po interpelaci byl návrh již předložen poslanecké sněmovně.⁷⁾ Projednávání osnovy bylo na popud vlády a politické pětky v obou sněmovnách a jejich výborech maximálně urychlováno.⁸⁾ Zvláště v poslanecké sněmovně jednání o tiskové novele probíhalo ve spěchu, tak, aby bylo ukončeno před jarními parlamentními prázdninami, t. j. do velikonoce.⁹⁾ Ústavněprávní výbor zasedal i v neděli, jeho členové měli na prostudování přepracovaného návrhu a připomínky k němu čas pouhé tři hodiny.¹⁰⁾ Zástupci koaličních stran ve výboru zamítli návrh na přizvání zástupců novinářů a právníků expertů k jednání i návrh na pořizeni stenografického záznamu o jednání výboru.¹¹⁾ Rychlé schválení osnovy mělo zmenšit odpor opozičních stran a nedat příležitost k projevení nesouhlasu méně spolehlivým poslancům vládní koalice. Návrh tiskové novely byl většinou hlasů přijat v poslanecké sněmovně v prvním čtení 15. 4. 1924 v podvečer, ve druhém čtení projednán a schválen při zkráceném řízení dne

³⁾ „Koalice, vláda a „pětka“ jsou hotovy jít skutečně do konce“ prohlásil při obhajobě vládní předlohy v poslanecké sněmovně K. K r a m á ř, Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 600.

⁴⁾ Rudé právo dne 20. 5. 1924, str. 5.

⁵⁾ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisů ve věcech utrhaní a urážek na cti, spáchaných tiskem, ze dne 2. dubna 1924, Tisk poslanecké sněmovny NS Republiky československé 1924 č. 4520 (dále jen důvodová zpráva), str. 11.

⁶⁾ Tisk č. 4437 poslanecké sněmovny NS 1924 ze dne 6. 3. 1924.

⁷⁾ Viz pozn. 1. O činnosti „pětky“ srovnej L a c o K., *Ústava predmnichovskej ČSR a ústava ČSSR*, I, Bratislava 1966, str. 545—549.

⁸⁾ Těsnopisná zpráva o 261. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 14. 4. 1924, str. 510 a n. Pokyn k urychlenému projednání pocházel od politické pětky, jak vyplývá z řeči komunistického poslance Buriana, tamtéž, str. 523.

⁹⁾ Parlamentní opozice německé národně sociální strany tyto dny nazvala „palijový týden tiskové svobody v ČSR“, Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 575.

¹⁰⁾ Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 543.

16. 4. 1924.¹²⁾ Odmitány nebo ignorovány koaliční většinou poslanců zůstávaly všechny iniciativy, které nebyly do všech podrobností v souladu s vládním návrhem připraveným byrokraty ministerstva spravedlnosti a vnitra za přímé účasti K. Kramáře.¹³⁾ Tento osud měla i žádost Stálé tiskové komise novinářských organizací při Syndikátu denního tisku, aby tisková novela nebyla schvalována ukvapeně a aby byla k posuzování tiskových urážek zřízena novinářská komora s kárnou pravomocí.¹⁴⁾

V senátě probíhalo projednání a schvalování návrhu tiskové novely přes bouřlivý odpor opozice také pro vládu příznivě. Pětka a vláda překonaly počáteční nesouhlas a rozpaky i senátorů stran koalice přesto, že se „náhubkový zákon zdál být senátu nemožným“ a většina národních demokratů a řada národních socialistů i sociálních demokratů jej v soukromých rozhovorech odmítala.¹⁵⁾ Vážné námitky proti osnově měly v ústavněprávním výboru senátu přizvaní znalci.¹⁶⁾ Němečtí opoziční senátoři odmítli účast na projednávání osnovy, po jejich odchodu výbor celou předlohu i s nadpisem a úvodem přijal ve znění poslanecké sněmovny. Komunistický tisk titulkem zprávy o jednání senátního výboru „Poslušní staří páni v senátě“ vystihl celou situaci.¹⁷⁾

Dosavadní úprava soudní příslušnosti u tiskových urážek stanovila porotní soudy. Ty však nebyly dostatečně účinným nástrojem potlačování kritiky vládnoucí třídy v tisku, často osvobozovaly žalované odpovědné osoby a tím potvrzovaly pravdivost zveřejňovaných zpráv. Řízení před porotami bylo proto podrobeno v parlamentě oficiální kritice a sama vláda zde odhalovala nedostatky buržoazního soudnictví. Důvodová zpráva poukazovala na přílišnou nákladnost procesu před porotním soudem a jeho zdlouhavost, dále zejména na to, že poroty zprošťují obžalované odpovědné redaktory v přesvědčení, že chtějí brát na sebe cizí vinu.¹⁸⁾ Otevřeně formulovala pro vládu nejdůležitější důvod navrhovaných kompetenčních i procesních změn: „Nelze trpěti . . . abychom proti tisku, nejmocnějšímu a nejúčinnějšímu a tím nejnebezpečnějšímu prostředku propagačnímu byli bezbrannými.“¹⁹⁾ Za bezbrannost považovali politikové vládních stran nedostatek právních prostředků pro umlčení tisku, zvláště komunistického, který v té době začal zve-

¹¹⁾ Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 583.

¹²⁾ Zkrácené řízení podle § 54 jednacího řádu poslanecké sněmovny umožňovalo, aby druhé čtení proběhlo dříve než za 24 hodin od prvního čtení, viz Těsnopisná zpráva o 264. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 16. 4. 1924, str. 704–705.

¹³⁾ Svůj podíl na přípravě osnovy v zákulisních jednáních Kramář přiznal v poslanecké sněmovně, Těsnopisná zpráva o 263. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 590.

¹⁴⁾ Těsnopisná zpráva o 262. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 536.

¹⁵⁾ Večerník Rudého práva dne 15. 4. 1924, k tomu ještě dodal: „Většina koaličních senátorů chápe nesmyslnost předlohy, mluví proti ní, ale bude prý hlasovat pro.“

¹⁶⁾ Byli to universitní profesori Hoetzel, Miřička a Weyr, viz tamtéž.

¹⁷⁾ Rudé právo dne 21. 5. 1924.

¹⁸⁾ Důvodová zpráva, str. 12.

¹⁹⁾ Tamtéž, str. 13.

řejiňovat pravdivé údaje o známé korupční lihové aféře. V ní zaujímali přední místa členové agrární strany a proto zmíněná interpelace zdůrazňovala jak „události poslední doby ukázaly, že dosavadní zákonná úprava naprosto nestačí . . .“²⁰⁾ Skutečné důvody prosazování vládní předlohy tiskové novely odhalil na plenární schůzi senátu komunistický senátor Průša když řekl, že „ . . . celá osnova tiskového zákona je pokusem chránit korupci a především lihovou aféru“.²¹⁾ Debata o tiskové osnově v senátě se změnila v projednávání korupce v lihovarnictví a na kritiku vládních stran.²²⁾ Někteří jejich exponenti už netrpělivě čekali na účinnost projednávaného zákona, aby mohli umlčet opoziční tisk, který zveřejňoval jejich machinace.²³⁾ Skandálních případů zneužívání veřejných a státních prostředků i úředních pravomocí ve prospěch a k obohacení soukromých osob byla zveřejňována v tisku v první polovině r. 1924 dlouhá řada.²⁴⁾ Na veřejnosti zvyšovaly nespokojenost s vládní politikou, vyvolávaly pobouření, proto vláda spěchala s osnovou zákona, který by fakticky znemožnil publikaci zpráv tohoto typu. Rudé právo k tomu napsalo: „Zkorumpovaný vládní režim rozhodl se použít všech prostředků ke chránění korupce a úplatkářství a naopak k pronásledování opozičních poslanců a opozičního tisku.“²⁵⁾

Navrhované změny byly z oficiálních pozic vykládány jako zesílení ochrany cti.²⁶⁾ Toho mělo být dosaženo pro každého, bez ohledu na stranickou příslušnost, neboť zákon je připravován pro všechny, i ve prospěch opozice.²⁷⁾ Zásada formální rovnosti před zákonem zde měla zakrýt skutečný, protilidový charakter novely. Ve zprávě ústavněprávního výboru poslanecké sněmovny²⁸⁾ se demagogicky uvádělo, že příprava navrhovaného zákona není vyvolána aférami ve veřejném životě, ale znamená „splnění dávných tužeb veřejnosti, poněvadž již v rakouském parlamentě byla od osmdesátých let otázka příslušnosti soudů ve věcech tiskových

²⁰⁾ Tisk č. 4437 poslanecké sněmovny NS 1924.

²¹⁾ Rudé právo dne 29. 5. 1924.

²²⁾ Dosavadní předseda senátu agrárník Prášek byl pro zveřejněnou účast na korupci v lihové aféře donucen odstoupit z funkce.

²³⁾ „Prášek doufá, že nyní (t. j. za platnosti novely — L. S.) bude možno stíhat redaktory také jemu, který by se byl nemohl odvážit se svou věcí jít před porotu . . .“, Národní osvobození dne 29. 5. 1924.

²⁴⁾ Poslanec slovenské lidové strany T o m á n e k hovořil o 39 případech, jako byla lihová, benzinová, koňská, dřevařská, papriková, podkovová, slaninová a papírová aféra, dále různé případy demontáží a přestěhování továren apod. Těsnopisná zpráva o 262. schůzi poslanecké sněmovny NS, dne 15. 4. 1924, str. 548.

²⁵⁾ Úvodník Rudého práva dne 28. 5. 1924 (druhé, po konfiskaci opravené vydání).

²⁶⁾ Důvodová zpráva, str. 13.

²⁷⁾ Takto doporučoval agrárník H n ě d e k návrh novely, Těsnopisná zpráva o 262. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 15. 4. 1924, str. 534.

²⁸⁾ Zpráva ústavněprávního výboru o vládním návrhu zákona o změně příslušnosti trestních soudů . . . ze dne 14. 4. 1924, tisk č. 4569 poslanecké sněmovny NS (dále jen zpráva ústavněprávního výboru).

urážek stále projednávána.“²⁹⁾ K námitce, že návrh znamená omezení tiskové svobody zpráva poukázala na nutnost odpovědného přístupu každého občana k obsahu tištěných zpráv a na výchovný význam navrhované úpravy. Demagogicky zastírala pravou podstatu připravovaných změn i u dalších institutů tiskového práva jako je zanedbání povinné péče a redakční tajemství.³⁰⁾ Až neuvěřitelnou se zdá při naší znalosti skutečných důvodů vydání tiskové novely pokrytecká formulace vůdčí zásady návrhu, jak ji shrnul ústavněprávní výbor dolní sněmovny: „V zájmu čistoty veřejného života nutno učiniti určitá preventivní opatření proti žurnalistice, jež zaměstnává se systematickým a bezdůvodným urážením občanů ať veřejně činných či soukromníků.“³¹⁾ Jak vyplývá z rozboru jednotlivých ustanovení zákona a jeho aplikace, který uvádíme dále, byli chráněni příslušníci vládnoucí třídy a postihováni zpravidla žurnalisté stojící na straně proletariátu. Zájem čistoty veřejného života byl shodný se zájmem vládnoucí velkoburžoazie na manipulaci veřejným míněním a na represí proti opozičnímu tisku.

V poslanecké sněmovně při projednávání návrhu se také projevila snaha zamlžit pravé důvody připravených změn v tiskovém právu právníckými, odbornými úvahami. Zpravodaj ústavněprávního výboru mimo jiné vysvětloval, že nestačí pouze změnit příslušnost soudu u tiskových urážek, neboť svoboda tisku souvisí s otázkou odpovědnosti za uveřejňování zprávy a s trestním právem hmotným. Uváděl také dílčí odlišnosti v právní úpravě těchto otázek v českých zemích a na Slovensku a mezi předpisy civilními a vojenskými.³²⁾ Naproti tomu opoziční poslanci v debatě poukazovali na řadu drastických opatření, kterými má vládní předloha omezit tisk na místo toho, aby byla reformou tiskového práva, která by v zájmu svobody tisku přesně upravila zejména konfiskaci periodických tiskopisů, dosud libovolně zneužívanou. „Pravá tendence tohoto vládního návrhu tkví ve zničení opozičního tisku.“³³⁾ Jde o „... zákon, určený k ochraně korupce a k rdoušení tisku.“³⁴⁾

Celý průběh příprav a způsob projednávání osnovy je typický pro poměry v nejvyšších orgánech buržoazní ČSR a zejména v parlamentě.³⁵⁾ Buržoazie si na základě většinového systému vždy dokázala na půdě parlamentu zorganizovat prosazení svých zájmů v zákonodárství a to pak aplikovat ve správě i v soudnictví. Parlament v době projednávání tiskové novely ještě byl politickým kolbištěm,

²⁹⁾ Tamtéž, str. 14.

³⁰⁾ Tamtéž, str. 16.

³¹⁾ Tamtéž, str. 17.

³²⁾ Těsnopisná zpráva o 261. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 14. 4. 1924, str. 512 a n.

³³⁾ Těsnopisná zpráva o 262. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 15. 4. 1924, str. 522.

³⁴⁾ Rudé právo, dne 30. 5. 1924.

³⁵⁾ Antidemokratické rysy v činnosti československého buržoazního parlamentu popisuje nejnověji H o u s e r J., „Parlament na začátku předminichovské republiky a v letech třicátých“, Právník č. 9/1980, str. 834—841.

ale jak poznamenává Houser,³⁶⁾ zpravodaj vedle výkladu osnovy už přebíral také úlohu politického argumentátora a vedl polemiku s opozicí. Mluvčí vládních stran se rozpravy příliš neúčastnili.³⁷⁾ Zamítavá stanoviska poslanců a senátorů opozice nebyla vždy vedena jen snahou chránit tisk, který podle Marxe „je svým posláním veřejný strážce, neúnavný odhalovatel moci pánů.“³⁸⁾ Oponovat vládě patřilo k principům jejich postojů na veřejnosti. Přesto však jejich výroky objasňují nebo alespoň naznačují mnohé o podstatě projednávaného návrhu, který „způsobný buržoazní parlament“³⁹⁾ odhlasoval. Charakter tohoto zákona nyní ukážeme na rozboru jeho ustanovení a způsobech jeho aplikace v praxi.

Novela tiskového práva z roku 1924 obsahovala 42 paragrafů řazených bez dílčího členění. Její text byl z hlediska systematiky nepřehledný. Celá soustava předpisů upravujících otázky tisku v buržoazní ČSR tvořila, jak vyplývá z předcházejícího výkladu, složitý komplex norem, který tento zákon také zvaný „o tiskových urážkách“ nijak nezjednodušil. Při zkoumání rysů zákona se zaměříme na jednotlivé změny, které přinášel do dosavadní úpravy odpovědnosti za obsah tiskopisu, utrhaní, urážek na cti, a do úpravy příslušnosti trestních soudů. V zájmu uceleného výkladu nebudeme přitom brát ohled na přesné pořadí příslušných ustanovení zákona.

Tisková novela se týkala trestných činů proti cti, spáchaných obsahem periodického i neperiodického tiskopisu. Ačkoliv § 1 hovořil pouze o urážkách v periodických tiskopisech, rozšiřovalo ustanovení § 24 zákona platnost jeho ustanovení i na tiskopisy neperiodické. Osobu odpovědného redaktora u nich nahrazoval nakladatel. Nepřehledná systematika zákona zřejmě vedla odbornými kruhy uznávaného interpreta tiskového práva a publicistu J. Hrabánka k přehlédnutí tohoto paragrafu a k mylnému názoru, že aplikace tiskové novely na neperiodické publikace byla založena až rozhodnutím nejvyššího soudu v r. 1925.⁴⁰⁾ Podle tiskové novely se projednával zločin křivého obvinění upravený § 209 trestního zákona, jehož skutková podstata spočívala v udání nebo obvinění z vymyšleného zločinu „u vrchnosti“ takovým způsobem, že mohlo udání sloužit za podnět úředního vyšetřování nebo alespoň pátrání směřujícího proti označené osobě. Na základě stanoviska nejvyššího soudu, vycházejícího z široce formulovaného ustanovení trestního zákona, stačilo ke spáchání tohoto zločinu tvrzení skutečností, kterými se určitá osoba stává podezřelou ze spáchání určitého zločinu při obvyklém, nenuceném výkladu slov. Za vrchnost se považovaly veškeré úřady a jejich orgány, zvláště ty,

³⁶⁾ Tamtéž, str. 838.

³⁷⁾ Konstatují to např. *Národní listy* dne 20. 10. 1926.

³⁸⁾ K. M a r x, B. E n g e l s, *Spisy*, sv. 6, str. 245.

³⁹⁾ V. I. L e n i n, *Vybrané spisy*, sv. 4, str. 42.

⁴⁰⁾ H r a b á n e k J., *Soustava československého práva tiskového*, 1934, str. 24, odkazuje na rozhodnutí nejvyššího soudu Zm I 362/25, Vážný č. 2129/1925, pojednávající o urážce na cti spáchané plakáty.

které pečovaly o právní bezpečnost.⁴¹⁾ Velmi široký výklad skutkové podstaty křivého obvinění dokumentují další nálezy nejvyššího soudu, podle nichž obvinění nemusí vyjít z iniciativy pachatele. Není také třeba, aby udavatel vymyšleného zločinu byl prvním, od něhož se úřady dovídají o domnělém zločinu a jeho pachateli. Stačí když se opakováním obvinění podporuje udání učiněné již jinou osobou nebo čerpané úřady z jiných pramenů.⁴²⁾ Za vymyšlené bylo podle trestního zákona považováno každé sdělení, které se oznamovateli nebo dalším odpovědným osobám nepodařilo před soudem beze zbytku dokázat.⁴³⁾

Podle tiskové novely se dále projednávaly přečiny urážek na cti, upravené v §§ 487—492 trestního zákoníka, pokud byly spáchány obsahem tiskopisu. Šlo o méně závažná, smyšlená obvinění ze zločinů než v předchozím případě, o křivá nařčení z přečinů, o smyšlená obvinění z nemravného jednání, která by mohla označenou osobu uvést do veřejného opovržení. Dále sem spadalo zveřejňování třeba i pravdivých údajů a činů ze soukromého nebo rodinného života osoby, které mohou poškodit její čest, aniž bylo vynuceno zvláštními okolnostmi a dále obviňování z opovržlivého smýšlení a vydávání veřejnému posměchu.

Takto široce formulovaných skutkových podstat bylo používáno k ochraně cti příslušníků vládnoucí třídy a majetných občanů vůbec, kteří měli finanční prostředky pro využití možností soudní ochrany. Aplikace těchto ustanovení trestního zákona byla stále více využívána k potlačování veřejné kritiky činnosti exponentů buržoazních a reformistických stran a státních i veřejných činitelů v tisku. Judikatura nejvyššího soudu obsahuje velké množství projednávaných případů urážek na cti. Z ní např. vyplývá, že skutková podstata přečinu proti bezpečnosti cti je naplněna textem článku, v němž je soukromá osoba označena jen obecně, pomocí náznaků, ze kterých však lze odvodit její totožnost.⁴⁴⁾ Podobně jsou útokem na cizí čest povšechně formulované údaje týkající se celé skupiny osob. V citovaném případě se bránila skupina opavských komunistů proti nařčení buržoazního tisku ze spojení s fabrikantem.⁴⁵⁾ Je současně ukázkou toho, že i dělnická třída využívala v třídním boji, zejména na jeho „tiskové frontě“ právních prostředků.

Trestem za zločin křivého obvinění byl podle § 210 trestního zákoníka zpravidla těžký žalář na dobu od jednoho do pěti let, ale mohl být prodloužen až na deset roků, když např. pachatel vydal obviněného (tj. poškozeného) „v nějaké větší nebezpečnosti“. Trestem za přečin urážky na cti mohlo být vězení od šesti měsíců do jednoho roku. K těmto trestům mohl být odsouzen původce urážlivé zprávy publikované v tisku. Tisková novela jako původce označovala osobu, která buď

⁴¹⁾ Vážný č. 2295/1926, 2625/1926 a 2787/1926.

⁴²⁾ Srovnej např. Vážný č. 2476/1926, č. 3638/1929, 3026/1927, 3073/1928.

⁴³⁾ K tomu viz H r a b á n e k, *Soustava* . . . , str. 24.

⁴⁴⁾ Vážný č. 2485/1926.

⁴⁵⁾ Tamtéž č. 2606/1926.

sepsala nebo objednala anebo nařídila uveřejnění zprávy, případně k ní poskytla informace ve snaze dosáhnout, aby údaje byly rozšiřovány tiskem. Podle vyvratitelné právní domněnky byl za původce považován ten, kdo zprávu podepsal anebo ten, koho označil obviněný.⁴⁶⁾ Redaktor časopisu, který nařídil uveřejnění urážlivé zprávy v tomto případě za původce považován nebyl.⁴⁷⁾

Podle novelizované úpravy odpovědnosti za tiskové urážky v případech, kdy mohl být ihned stíhán a souzen původce zprávy, tzn. že byla státnímu zastupitelství nebo soudu známa jeho totožnost a bydliště, mohl být z osob odpovědných za obsah tiskopisu podle § 7 trestního zákona (nakladatel, tiskař a další) stíhán pouze odpovědný redaktor. Toto ustanovení, zdánlivě zjednodušující otázky odpovědnosti za urážky spáchané tiskem a zvýhodňující nakladatele a další zúčastněné osoby, bylo namířeno proti častým případům zveřejňování kritiky vládnoucí třídy v tisku, ve kterých byl původcem zprávy člen Národního shromáždění, chráněný poslaneckou imunitou. Poslanec „ihned“ stíhán být nemohl. Příslušné ustanovení tiskové novely (§ 1 odst. 2) počítalo i s tím, že člen parlamentu jako původce zprávy bude vydán k trestnímu stíhání a tedy zbaven imunity ještě před vynešením rozsudku soudem první instance.⁴⁸⁾

Ve všech případech urážek publikovaných v časopisech se trestní odpovědnost podle tiskové novely vztahovala na odpovědného redaktora. Výjimkou mohla být situace, kdy byla tisková urážka uveřejněna na základě přesně převzaté informace státního úřadu s udáním pramene. Na žádost poškozeného byl povinen úřad sdělit všem časopisům, kterým byla předána původní informace i všem, které ji podle oznámení poškozeného otiskly, správné údaje. Časopisy byly povinny bezplatně uveřejnit úřední opravu bez vlastního komentáře na stejném místě listu a ve stejné úpravě jakou měla původní zpráva. Za splnění této povinnosti odpovídal odpovědný redaktor pod pohrůžkou trestu pokuty do 400 Kčs za přestupek, který soud mohl uložit na žádost poškozeného. Toto ustanovení nemělo v novinářské praxi význam. Většina zpráv publikovaných v časopisech byla vydávána ČTK, která nebyla státním úřadem. Samotné úřední zprávy bývaly dlouhé, redaktoři je pro uveřejnění museli zkracovat a upravovat a pak už ovšem nesli plnou odpovědnost za jejich obsah.

Tisková novela do úpravy univerzální odpovědnosti hlavního — odpovědného redaktora zavedla jako novinku parciální odpovědnost redaktora, dalšího, který odpovídal pouze za určitou rubriku časopisu. Jeho jméno i oddíl textu, za nějž nesl odpovědnost, musely být v periodiku zřetelně označeny a vyžadovalo se obvyklé oznámení příslušnému státnímu zastupitelství podle tiskového zákona. Byla-li takto stanovena dílčí odpovědnost uvedené osoby za určitou rubriku časopisu,

⁴⁶⁾ Hrabánek J., *Československé právo tiskové*, Praha 1928, str. 68.

⁴⁷⁾ Tamtéž, str. 69.

⁴⁸⁾ Vyplývá to ze zprávy ústavněprávního výboru, Tisk č. 4569 poslanecké sněmovny, NS, 1924, str. 17.

neodpovídal za případné urážky v ní publikované hlavní redaktor. Navrhovatelé od této změny očekávali, že odpovědní redaktoři budou při rozdělené odpovědnosti zvl. u rozsáhlejších časopisů důkladněji než doposud hodnotit zprávy určené k publikaci.⁴⁹⁾ V praxi bylo toto řešení zcela ojedinělé.⁵⁰⁾ Povinností soudu zde bylo ověřit ještě před zahájením řízení, zda byl odpovědný redaktor rubriky řádně ohlášen u zastupitelství již toho dne, kdy vyšlo číslo časopisu s urážlivou zprávou. Tak se mělo zamezit dodatečné určení parciální odpovědnosti redaktora, který by nahrazoval pro případ stíhání hlavního odpovědného redaktora.

Odpovědný redaktor se mohl vyhnout hrozícímu trestu za uveřejnění urážky, jestliže prokázal, že byl k její publikaci donucen pohrůžkou propuštění ze služby nebo citelné hmotné ztráty. Současně musel ve lhůtě určené soudem oznámit „správné“, tj. celé jméno a bydliště původce zprávy, který by mohl být ihned stíhán a postaven před soud. Muselo tedy jít např. o osobu, která nebyla chráněna imunitou a byla přítomna na území státu. Redaktor ovšem často neznal celé jméno nebo adresu informátora, bylo proto těžké splnit tyto podmínky, i když redakce nechtěla jeho osobu krýt. K novinářské etice však patřilo jméno původce zprávy zpravidla nevyzrazovat.⁵¹⁾ V tomto smyslu byla úprava beztrestnosti odpovědného redaktora při vyzrazení redakčního tajemství kritizována v poslanecké sněmovně. Opoziční poslanci zdůrazňovali, že jde o nemorální opatření směřující proti samozřejmé stavovské zásadě žurnalistů, kterou se neodvažovala porušit ani vláda zaniklé monarchie.⁵²⁾ Za úmyslné označení nesprávné osoby původce zprávy nebo jejího bydliště hrozil odpovědnému redaktorovi trest tuhého vězení.

Zákon o tiskových urážkách upravoval nově také trestnost zanedbání povinné péče ze strany odpovědného redaktora (§ 6). Byla-li zveřejněná zpráva uznána za zločin utržení na cti nebo přečin proti bezpečnosti cti, avšak redaktorovi nebylo prokázáno úmyslné zavinění, odpovídal od počátku rozšiřování tiskopisu za přešůpek, protože nevynaložil potřebnou pozornost, aby urážlivá zpráva nebyla otištěna.⁵³⁾ Výše trestu zde byla stanovena v rozmezí od osmi dnů do šesti měsíců. Poněvadž zákon dále nově stanovil, že promlčecí lhůta se zastavuje zahájením trestního řízení až do jeho skončení proti kterékoli osobě odpovědné za tiskovou urážku, nebylo už možné, aby se odpovědný redaktor vyhnul trestnímu stíhání. Podle dosavadní úpravy bylo možno ustanovení o zanedbání povinné péče obe-

⁴⁹⁾ Zpravodaj ústavněprávního výboru poslanecké sněmovny *M e d v e c k ý* (slovenská lidová strana) v poslanecké sněmovně dne 14. 4. 1924, Těsnopisná zpráva o 261. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 14. 4. 1924, str. 513.

⁵⁰⁾ *H r e b á n e k J.*, *Čsl. právo tiskové* . . . , str. 71 uvádí pouze jeden list, kde byla krátkodobě dílčí odpovědnost zavedena.

⁵¹⁾ Tamtéž, str. 75.

⁵²⁾ Těsnopisné zprávy o 262. a 263. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 15. 4. 1924, str. 539, 584, 584, 587.

⁵³⁾ *Vázný č.* 2203/1925.

jit.⁵⁴⁾ Redaktor, obžalovaný z přečinu urážky, prohlásil, že zprávu nepsal a že nevěděl o jejím zařazení do tisku. Jeho jednání muselo být překvalifikováno na přestupek a věc postoupena porotním soudem soudu okresnímu. Mezi tím prošla promlčecí lhůta pro přečin, redaktor si u okresního soudu „vzpomněl“, že inkriminovanou zprávu do tisku dal, ale byl beztrestný. Při posuzování viny odpovědného redaktora na zanedbání povinné péče nebylo rozhodující zavinění pisatele článku. Redaktor mohl být odsouzen, i když autor byl zproštěn obžaloby, např. proto, že si nebyl vědom urážlivého významu výroku, který redaktor zveřejnil.⁵⁵⁾

Odpovědný redaktor mohl nabídnout soudu důkaz o pravdivosti uveřejněné zprávy, pro kterou byl žalován (§ 490 trestního zákoníka). Důkaz pravdy nebyl přípustný o urážce presidenta republiky a o skutečnostech rodinného a soukromého života všech osob. Podle tiskové novely, tedy v případech žaloby pro křivé obvinění, utržení nebo urážky na cti, byl odpovědný redaktor zproštěn žaloby, nejen když prokázal pravdivost publikovaných údajů, ale i když provedl pouze důkaz pravděpodobnosti (§ 4 tiskové novely). Znamená to, že musel dokázat alespoň okolnosti, pro které důvodně považoval zprávu za pravdivou. Další podmínkou přitom měl být zřejmý úmysl redaktora zveřejněním zprávy chránit v první řadě veřejný zájem. Za ten tisková novela považovala např. dodržování zákonů, snahu o odstranění zlořádů ve veřejné správě, o zlepšení pracovních a mzdových poměrů, hájení zájmů společenských stavů nebo národností. Splnění obou podmínek k dosažení beztrestnosti odpovědného redaktora v konkrétních případech bylo tedy značně obtížné. Soud zpravidla nejdříve zkoumal, zda motivem k uveřejnění zprávy byl skutečně v první řadě veřejný zájem. V záporném případě, kdy např. šlo o agitaci politických stran a vyřizování sporů mezi nimi, podmínku veřejného zájmu neuznal.⁵⁶⁾ Naopak sdělení o přijetí úplatku členem městské rady bylo uznáno za kritiku v zájmu veřejném.⁵⁷⁾ K beztrestnosti však nestačil úmysl pachatele současně chránit veřejné zájmy a útočit na osobu žalobce pro její příslušnost k církvi.⁵⁸⁾

Judikatura nejvyššího soudu obsahuje řadu vzorových rozhodnutí týkající se „důvodného“ předpokladu pravdivosti zprávy. Tak jako při posuzování otázky veřejného zájmu a jeho eventuálního souběhu se soukromými cíli publikace soud odpovědnému redaktorovi mohl, avšak nemusel uznat závažnost okolností svědčících o pravdivosti zprávy. Z doby, kdy byl předsedou vlády agrárník Švehla, je charakteristické např. stanovisko nejvyššího soudu neuznávající za důvodné a tudíž pravděpodobné okolnosti zprávy, která informovala o nezákonné finanční podpoře volební kampaně agrární strany. Přitom informace pocházela z jednání

⁵⁴⁾ Čl. III. zák. č. 142/1867 ř. z.

⁵⁵⁾ Vážný č. 2423/1926.

⁵⁶⁾ Vážný č. 2122/1925, č. 2182/1925, č. 2619/1927, 3023/1927.

⁵⁷⁾ Tamtéž č. 2548/1926.

⁵⁸⁾ Tamtéž č. 2735/1927.

parlamentního klubu Svazu rolníků.⁵⁹⁾ Za důvodné okolnosti dokládající pravděpodobnost zprávy nebylo také uznáno převzetí sdělení od druhé osoby bez jejich prověření.⁶⁰⁾ Už výše jsme uvedli, že odpovědní redaktoři často neměli z časových důvodů jiného východiska při redigování obsahu připravovaného čísla novin, než předávat do tisku zprávy získané jejich informátory bez ověření. Dokazovat pravděpodobnost uveřejněné zprávy bylo možno pouze na základě okolností, které existovaly už v době urážky, ne až později.⁶¹⁾ Za věci soukromé nebo rodinné povahy, které nemohly být předmětem dokazování, se považovala např. otázka výchovy dětí v rozvedeném manželství nebo vztahy faráře a jeho hospodyně.⁶²⁾

Proti svévolnému provádění důkazu pravdy, t. j. dokazování pravdivosti přesto, že obžalovaný zná okolnosti tento důkaz vylučující, směřovalo ustanovení tiskové novely o zostření trestu. Místo trestu vězení byl odsouzený potrestán tuhým vězením a na místo peněžitého trestu vězením. Svévolné provádění důkazu pravděpodobnosti zvláště trestáno nebylo.⁶³⁾

Využívání možností dokazovat pravdu uveřejněných informací pro případ neúspěchu vedle hrozícího trestu činilo problematickým ustanovení tiskové novely o ztrátě způsobilosti pro funkci odpovědného redaktora (§ 26). Přímou ze zákona pozbýval na dobu dvou let způsobilost být odpovědným redaktorem odsouzený proto, že svévolně navrhl důkaz pravdy nebo úmyslně nesprávně označil jméno nebo adresu původce zprávy. Jednorocní ztrátu způsobilosti zaváděla tisková novela z důvodu odsouzení pro zločiny, přečiny nebo přestupky včetně zanedbání povinné péče spáchané během pěti let po účinnosti zákona a projednávané v desíti soudních jednáních. Místo odpovědného redaktora tedy nemohl na dobu jednoho roku zastávat ten, kdo byl během pěti let desetkrát odsouzen podle analyzovaného „náhubkového zákona“. Okresní úřady a státní zastupitelství, kterým byla zasílána oznámení o vydání periodických tiskopisů a jejich změny, byly povinny při každé ohlášce podle trestního listku z rejstříku trestů kontrolovat způsobilost uvedeného odpovědného redaktora.⁶⁴⁾

Po úspěšném dokazování pravděpodobnosti zprávy byl obžalovaný odpovědný redaktor osvobozen. Do rozsudku soud zahrnoval podstatný obsah sporné zprávy a výslovně uváděl, že její pravdivost nebyla prokázána. Současně s tím soud ukládal odpovědnému redaktoru a nakladateli časopisu, aby bezplatně a bez komentáře rozsudek uveřejnili a nahradili náklady řízení. Důkaz pravděpodobnosti tedy znamenal pro žalovaného beztrestnost, ale pokud jde o publicitu žalované otázky, vyzníval jednoznačně ve prospěch žalobce.

⁵⁹⁾ Tamtéž č. 2649/1927, zpráva popisovala událost ze dne 31. 3. 1925.

⁶⁰⁾ Tamtéž č. 2905/1927.

⁶¹⁾ Tamtéž č. 2711/1927.

⁶²⁾ Tamtéž č. 2678/1927, č. 2905/1927.

⁶³⁾ Tamtéž č. 2680/1927.

⁶⁴⁾ § 3 vl. nař. č. 125/1924 Sb., které provádělo některá ustanovení zák. č. 124/1924 Sb.

V odsuzujícím rozsudku, nebyl-li úspěšný důkaz pravdy nebo pravděpodobnosti, byli odpovědný redaktor a vydavatel na návrh žalobce soudem zavázáni, aby bezplatně uveřejnili v časopise, který otiskl zprávu, jež byla předmětem soudního projednávání, znění rozsudku spolu s jeho důvody.⁶⁵⁾ K textu, který stanovil soud, nesměly být připojovány žádné poznámky. Větší či menší rozsah důvodové zprávy určoval soud podle potřeby zadostiučinění pro žalobce. V konkrétních případech pak postupoval podle volné úvahy, aby uveřejnění rozsudku v určitých časopisech zahrnovalo „místní a zájmový okruh, v němž čest byla dotčena“, a to „i při urážkách menší váhy“.⁶⁶⁾ Žalobce mohl dále soudu navrhnout, aby byl rozsudek s odůvodněním na náklady odsouzeného uveřejněn nejvýše ve dvou dalších časopisech, které označil. Soud při posuzování návrhu stanovil maximální částku nákladů na toto uveřejnění. Odsouzený byl pak povinen složit stanovenou sumu a, jak vyplývá ze zákona (§§ 14, 15), soud objednal otištění. Zadostiučiněním bylo tedy jednak uveřejnění rozsudku v původním listě, jednak složení částky pro další časopisy.⁶⁷⁾ Ty nebyly povinny rozsudek otisknout, byla to pro ně pouze komerční, případně politická otázka. Tisková novela měla podle oficiálního stanoviska, které uvádíme výše, chránit čest a podporovat pravdivost zpráv. Příznačné je, že však nepočítala s velmi často se vyskytující situací, kdy byl odpovědný redaktor pro některé body urážlivé zprávy osvobozen — dokázal jejich pravděpodobnost nebo pravdivost — a pro jiné odsouzen. Podle názorů právní teorie mohl odsouzený redaktor v takovém případě otisknout osvobozující část rozsudku, aniž by to mělo být považováno za nedovolené poznámky.⁶⁸⁾

Novela stanovila i podmínky otištění rozsudku. Časopis, který přinesl urážlivou zprávu, musel nejpozději ve svém druhém čísle, vydaném po nabytí právní moci rozsudku, uveřejnit soudem určený text, a to v celém obvyklém nákladu čísla. Přesně bylo určeno místo, kde měl být na tiskové stránce text zařazen (druhá strana listu, poslední sloupec shora), za použití stejné sazby a grafické úpravy jakou měla původní zpráva. Tato povinnost mohla znamenat pro časopis hmotné poškození, když např. měl na uvedené místo již sjednáno vytištění inzerátu. Dále se mohlo jednat také o zprávu soudem uznanou za urážlivou, která byla vytištěna takovým typem písma, např. titulek, které by zabralo neúměrný rozsah listu. Nebyla také řešena otázka typu sazby, když byla zpráva tištěna více druhy písma.

Neuveřejnění rozsudku nařízené soudem mohlo být trestáno zastavením časopisu až do doby, kdy odpovědný redaktor soudem uloženou povinnost splnil. Zastavení časopisu nařídil soud jen na návrh žalobce.⁶⁹⁾ V tomto případě bylo

⁶⁵⁾ „§ 14 odst. 1 tiskové novely předpokládá tentýž tiskopis, v němž byla urážlivá zpráva uveřejněná“, tamtéž č. 2669/1927, č. 3299/1928.

⁶⁶⁾ Tamtéž č. 2680/1927, č. 2699/1927, č. 3025/1927.

⁶⁷⁾ Tamtéž č. 2403/1926.

⁶⁸⁾ H r a b á n e k J., *Československé právo tiskové* . . . , str. 83.

⁶⁹⁾ H r a b á n e k J., *Soustava* . . . , str. 116.

považováno za doplněk trestu, který měl zajistit uraženému úplné zadostiučinění.⁷⁰⁾

Ochrana cti podle tiskové novely byla zajišťována i finančně. Za újmu na statcích nehmotných, nikoli za majetkovou škodu,⁷¹⁾ mohla žalující soukromá osoba navrhnout soudu, aby obžalovaný vyplatil uraženému odškodné až do výše deseti tisíc Kčs. Soud měl přitom zvážit míru ohrožení dobrého jména a také to, zda uražený nechce z celé věci těžit. Odškodné za ublížení na cti náleželo výhradně uraženému. Bohatý žalobce, který žádal odškodné s tím, že bude věnováno např. na dobročinné účely, je dostat neměl.⁷²⁾ Odškodné soud žalobci nepřisoudil také v případě, že obžalovaný při jednání u soudu navrhl smírné vypořádání, t. j. odvolání urážky, uveřejnění opravy a omluvu. Soud pak mohl v odsuzujícím rozsudku upustit od potrestání a pouze obžalovanému spolu s vydavatelem uložit publikování rozsudku s odvoláním urážlivé zprávy. To však záviselo na volné úvaze soudu o „citelnosti urážky a povaze obžalovaného.“ Podle stanoviska nejvyššího soudu byly např. urážlivé výroky velmi hrubého rázu, sepsané obžalovaným, který byl dříve vícekrát odsouzen pro útoky na čest občanů, publikované v německém časopise, důvodem pro nějž nelze od potrestání upustit.⁷³⁾

Za náhradu škody, odškodné, peněžité tresty a náklady řízení uložené odpovědnému redaktorovi ve většině případů ručili spolu s ním vydavatel a majitel časopisu. Solidární odpovědnost měla zaručit, že pohledávky budou uhrazeny i v případě insolventnosti odpovědného redaktora.⁷⁴⁾

Tisková novela vedle trestního postihu odpovědných osob zákazu činnosti odpovědného redaktora a morálních a finančních náhrad poškozeným přinesla ještě další možnost postihu periodického tisku s vážnými hospodářskými důsledky pro vydavatele. Bylo jí odejmutí sazebních a dopravních výhod při distribuci listu poštou a železnicí, namířené především proti komunistickému tisku, aby byla ještě více zhoršována jeho nepříznivá finanční situace. Časopisy, které kritizovaly vládní politiku, buržoazní politické strany a jejich představitele spjaté se zájmy velkokapitálu, odhalovaly a zveřejňovaly informace o nich podle zprávy ústavněprávního výboru poslanecké sněmovny k vládnímu návrhu zákona o tiskových urážkách, systematicky a vytrvale skandalizovaly.⁷⁵⁾ Ministerstvo vnitra mohlo časopisu, jehož odpovědný redaktor byl odsouzen pro tiskové urážky nebo zanedbání povinné péče podle tiskové novely, spáchané během jednoho roku, odejmout uvedená poplatková zvýhodnění. U periodika vydávaného alespoň pětkrát týdně

⁷⁰⁾ Vysvětloval věc zpravodaj ústavněprávního výboru v poslanecké sněmovně, Těsnopisná zpráva o 261. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 14. 4. 1924, str. 514.

⁷¹⁾ Vážný č. 2680/1927, č. 3025/1927.

⁷²⁾ H r a b á n e k J., *Československé právo tiskové* . . . , str. 87.

⁷³⁾ Vážný č. 2345/1926, č. 3146/1928.

⁷⁴⁾ Viz řeč zpravodaje ústavněprávního výboru v poslanecké sněmovně, Těsnopisná zpráva o 261. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 14. 4. 1924, str. 514.

⁷⁵⁾ Zpráva ústavněprávního výboru, str. 21.

bylo stanoveno odsouzení v desíti případech a hospodářská sankce se uplatňovala nejdéle jeden měsíc. U časopisů vydávaných nejméně třikrát týdně stačilo osm případů odsouzení pro odejmutí zvýhodněných sazeb až na dva měsíce a u ostatních periodických tiskopisů pět odsouzení pro zrušení poplatkových výhod až na půl roku. Toto opatření výstižně označené už starší literaturou jako „represálie proti listu,“⁷⁶⁾ mohlo být použito nejpozději do šesti měsíců od posledního (např. desátého) odsouzení, respektive ode dne, kdy se tento rozsudek stal pravomocným. Po uplynutí stanovené doby trvání sankce jí mohlo být použito znovu po předepsaném počtu odsouzení odpovědného redaktora. Na volné úvaze ministerstva vnitra bylo ponecháno rozhodnutí, zda časopis, který byl popsán způsobem postižen, není vydáván pod jiným jménem a zda nemá být hospodářské sankce použito i proti tomuto nově nazvanému periodiku. Soudům bylo uloženo oznamovat pravomocná odsouzení odpovědných redaktorů podle tiskové novely příslušnému okresnímu úřadu, u něhož byl zapsán časopis. Okresní úřady evidovaly jednotlivá odsouzení a byly povinny oznamovat ministerstvu vnitra splnění podmínek pro odnětí výhod. Své rozhodnutí ministerstvo vnitra sdělovalo ministerstvu pošt a telegrafů, ministerstvu železnic a příslušnému okresnímu úřadu, který měl sledovat, zda ve snaze obejít ztrátu přepravních výhod nebylo oznámeno vydávání nového časopisu a v kladném případě zpětně informovalo ministerstvo vnitra.⁷⁷⁾ Tak tisková novela a prováděcí předpisy vytvořily dokonalý systém pro další formy potlačování tisku nepohodlného vládě v oblasti jeho hospodářského zajištění.

Nová úprava soudního řízení v tiskových věcech zahrnovala také opatření proti procesním průtahům. Obecně byla stanovena soudu povinnost čelit průtahům jednání (§ 10). Dále byly stanoveny maximální délky lhůt pro jednotlivé procesní úkony. Lhůta pro označení původce zprávy odpovědným redaktorem nesměla být delší jak osm dnů a soud jí nemohl prodloužit. Termín jednání o smíru mezi žalobcem a obviněným odpovědným redaktorem, případně původcem zprávy, vydavatelem a vlastníkem časopisu, měl soud stanovit nejdéle 14 dnů předem. Jednání mohlo být odročeno pouze za souhlasu obou stran. Pro oznámení důkazních prostředků obviněným i pro sdělení stanoviska žalobce k navrhovaným důkazům byla stanovena rovněž čtrnáctidenní lhůta.

Velmi závažné změny do dosavadního tiskového práva přinesla tisková novela v otázce soudní příslušnosti. Tiskové urážky a zanedbání povinné péče ve smyslu tohoto zákona byly vyňaty z kompetence porotních soudů a přiděleny sborovým soudům první stolice, t. j. soudům krajským. U nich byly zřízeny zvláštní senáty pro trestné činy proti bezpečnosti cti spáchané obsahem tiskopisu, běžně označované jako kmetské soudy. Tiskové přečiny a tiskové zločiny se projednávaly před pětičlennými senáty, které tvořili tři soudci z povolání (včetně předsedy) a dva

⁷⁶⁾ H r a b á n e k J., *Československé právo tiskové . . .*, str. 92.

⁷⁷⁾ Srovnej § 2 vl. nař. č. 125/1924 Sb. provádějícího některá ustanovení zák. č. 124/1924 Sb.

přisedící z lidu — kmeti. Hlavní líčení o tiskových přestupcích probíhalo před tříčlennými senáty, složenými ze tří soudců z povolání.⁷⁸⁾ Kmeti byli už při projednávání vládní předlohy v parlamentě opozicí označováni za pouhou dekoraci tiskových senátů nebo za diváky, kteří přihlížejí potlačování svobody projevu a za tímto cílem jsou také vybíráni.⁷⁹⁾ Uvedená charakteristika podle našeho názoru neměla daleko k pravdě.

Příslušnost kmetských soudů byla podle stanoviska nejvyššího soudu vztahována nejen na tiskové delikty spáchané časopisy, ale i neperiodickými tiskopisy. Právní teorie nepovažovala toto stanovisko za správné.⁸⁰⁾ Snaha o zostření represe reakci nepohodlného tisku vedla dokonce k tomu, že pro ustanovení tiskové novely o příslušnosti a procesních otázkách byla stanovena zpětná účinnost. Ačkoliv byl zákon o tiskových urážkách přijat 30. května 1924, vztahovala se řečená ustanovení na všechny delikty spáchané po 12. dubnu 1924. U ostatních částí novely byla připuštěna retroaktivita, pokud to bylo příznivější pro obviněného. V původním znění vládního návrhu zmírnění zpětné účinnosti nebylo, zahrnul je tam ústavněprávní výbor poslanecké sněmovny.⁸¹⁾

Pro výkon funkce kmeta byly vybírány osoby zapsané v seznamu porotců u obecních úřadů.⁸²⁾ Kmet musel bydlet v obci nejméně dva roky a být star alespoň 45 let, obecní komise provádějící výběr měla do seznamu kmetů zařazovat „zvláště způsobilé k tomuto úřadu“ (§ 31). Žalobce a žalovaný si pro projednávání sporné věci v hlavním přelíčení volili ze seznamu každý po jednom kmetu. Podrobně byly upraveny podmínky pro povolávání náhradníků, otázky odmítnutí a vyloučení kmetů z hlavního přelíčení.⁸³⁾ Po zahájení jednání skládali kmeti do rukou předsedy senátu slib, že se budou při rozhodování řídit zákonem, hlasovat podle svého přesvědčení a že zachovají mlčenlivost. Při hlasování soudu hlasovali kmeti podle svého pořadí v seznamu a před soudci z povolání. I v činnosti kmetských soudů nalézáme pro praxi soudnictví buržoazní republiky typické, přesné, formální dodržování litery zákona při jeho třídím uplatňování. Tak např. nejvyšší soud zrušil rozsudek krajského jakožto kmetského soudu v Uherském Hradišti ze dne 30. 5. 1925 a věc vrátil soudu první instance proto, že v senátě zasedal kmet, kterému nebylo ještě 45 let.⁸⁴⁾

Změny, které do soudního řízení přinesla tisková novela rozhodně neznamenalý jeho zjednodušení. Uvedeme nyní pro lepší přehlednost obvyklý vývoj řízení u soudu první instance. Zaměříme se hlavně na procesní situaci odpovědného re-

⁷⁸⁾ Prováděcí nařízení č. 125/1924 Sb. předepisovalo pro výběr těchto soudců zvláštní způsobilost.

⁷⁹⁾ Těsnopisné zprávy o 262. a 263. schůzi poslanecké sněmovny NS dne 15. 4. 1924, str. 521, 535 a 602.

⁸⁰⁾ H r a b á n e k J., *Československé právo tiskové* . . . , str. 94.

⁸¹⁾ Tisk č. 4520 poslanecké sněmovny NS 1924, str. 11.

⁸²⁾ Zák. č. 278/1919 Sb., o sestavování seznamu porotců.

⁸³⁾ Srovnej např. Vážný č. 3560/1929, kde nejvyšší soud posuzoval povolání kmeta náhradníka.

⁸⁴⁾ Vážný č. 2594/1926.

daktora časopisu, proti němuž směřovalo ostří represe náhubkového zákona nejvíce. Publikovanou informací mohl ten, koho se týkala, považovat za obvinění ze smyšleného zločinu, pro které by mohl být vyšetřován a podal proto státnímu zastupitelství trestní oznámení. (Uražený nemusel být v článku jmenován, mohl podle náznaků v něm obsažených dovodit, že se píše o něm.) Zastupitelství pak zajistilo další postup nebo řízení zastavilo (§ 90 trestního řádu). Uražený mohl dosáhnout pokračování řízení podpůrnou žalobou u soudu. Nešlo-li o zločin utrhání na cti nebo o zločin křivého obvinění, měl uražený na vybranou buď podat krajskému soudu návrh na stíhání odpovědného redaktora a původce uveřejněné zprávy, případně dalších osob odpovědných za obsah tiskopisu nebo na ně podat žalobu. Pro obě podání platila podle § 530 trestního zákoníka lhůta šest týdnů ode dne, kdy se uražený o zprávě dověděl. Za šest měsíců po zveřejnění se urážka promlčela (§ 40 zákona o tisku).

Předseda senátu na základě návrhu nebo žaloby vyzval odpovědného redaktora, aby ve lhůtě, kterou mu určil — nejdéle do osmi dnů — sdělil soudu jméno a bydliště autora zprávy. Redaktor jej zpravidla neoznačil proto, aby ho chránil před vysokým trestem a případnými šikanami v jeho zaměstnání. Někdy ani o toto sdělení žalobce nežádal. Dále soud stanovil termín smírčího jednání, tzv. tiskový smírčí rok a obeslal k němu účastníky, jimiž byli žalobce, obviněný, původce zprávy, vydavatel a majitel časopisu. Došlo-li ke smíru, musel odpovědný redaktor zveřejnit prohlášení s opravou zprávy a odvoláním urážky. Žalobce případně mohl navrhnout soudu zastavení časopisu dokud nebude prohlášení otištěno.

Pokud nebyl spor uzavřen smírnou cestou, vyzval soud žalovaného, aby pro případ, že hodlá dokazovat správnost publikovaných údajů, oznámil do čtrnácti dnů skutečnosti, které chce dokázat a důkazní prostředky, kterých použije. Odpovědný redaktor mohl soudu nabídnout důkaz pravdy, pokud se nejednalo o sdělení ze soukromého a rodinného života nebo o urážku prezidenta republiky. Neměl-li odpovědný redaktor jistotu, že dokáže pravdivost nebo pravděpodobnost zprávy, dokazování nenabízel, neboť mu v případě neúspěchu hrozilo přísnější potrestání pro svévolné provádění důkazu pravdy (tuhé vězení) a ztráta způsobilosti pro funkci odpovědného redaktora na dva roky.

Při provádění důkazu pravdy u hlavního přelíčení se odpovědnému redaktoru buď podařilo zcela dokázat pravdivost všech publikovaných údajů a byl osvobozen. Náklady řízení v tomto případě hradil žalobce a proces končil. Daleko častěji však odpovědný redaktor podal alespoň důkaz pravděpodobnosti. Dokázal okolnosti, podle nichž mohla být zpráva důvodně považována za pravdivou a jejím uveřejněním byl sledován veřejný zájem. V osvobozujícím rozsudku v tomto případě soud konstatoval, že pravdivost zprávy nebyla prokázána. Redaktor nebyl potrestán, ale musel spolu s vydavatelem bezplatně uveřejnit rozsudek a nést náklady řízení. Žalovaný mohl soudu nabídnout také přímo provedení důkazu pravděpodobnosti a řízení se pak dál vyvíjelo obdobně. Když žalovaný odpovědný redaktor nedokázal pravdivost ani pravděpodobnost uveřejněné zprávy, byl od-

souzen a potrestán. Soud mu zpravidla také uložil povinnost uveřejnit rozsudek a případně, na návrh žalobce, též zaplatit odškodné až do výše 10 000 Kčs. V plné výši musel hradit náklady řízení. Částečnou úhradu soudních nákladů nesl žalovaný tehdy, když v řízení o více urážkách prokázal pravdivost nebo pravděpodobnost pouze některých údajů. Pro odpovědné redaktory komunistických listů bylo provádění důkazů pravdy i pravděpodobnosti často obtížné. Mnohdy např. nechtěli navrhovat svědky, aby tím nepřivodili jejich pronásledování zaměstnavatelem nebo státním aparátem.

Redaktor mohl také prohlásit, že zprávu nepsal, nečetl ani nedal do tisku. To zpravidla činili redaktoři utiskovaného proletářského tisku. Pak byl stíhán pro přestupek zanedbání povinné péče a i zde mohl dokazovat pravdivost nebo pravděpodobnost uveřejněných údajů. Beztrestný byl také v případě, když správně označil autora zprávy a prokázal, že mu hrozilo hmotné poškození nebo propuštění ze zaměstnání, pokud by byl zprávu nedal uveřejnit. Potrestání mohl žalovaný redaktor zabránit také tím, že během soudního jednání navrhl žalobci zadosti učinění uveřejněním odvolání urážky, omluvy apod. Soud pak mohl upustit od jeho potrestání.

Jak vyplývá z obsahu zákona i z přehledu soudního řízení podle tiskové novely, byl kladen zvláštní důraz na provádění důkazu pravdy a pravděpodobnosti. Kmetské soudy byly povinny toto dokazování přesně vyžadovat a hodnotit. U důkazu pravděpodobnosti zvláště sledovaly ochranu veřejného zájmu.⁸⁵⁾ V praxi bylo běžné, že si žalobce z více údajů uvedených v článku pro svou žalobu vybral pouze jeden, u kterého měl největší naději, že mu nebude prokázán. Před soudem se pak jednalo jenom o této konkrétní věci, k dalším publikovaným údajům, třeba pravdivým, se nepřihlíželo. Dosavadní praxe projednávání tiskových urážek a důkazů pravdy před porotními soudy nevyžadovala důsledné a vyčerpávající důkazy pravdivosti. Porotám často stačilo prokázání jen hlavních tvrzení. Podle tiskové novely byl tedy odpovědný redaktor povinen provést důkazy do podrobností, jinak byl odsouzen. V důsledku toho, jak poznamenává buržoazní nezávislý novinář, „i nečestní lidé žalovali“.⁸⁶⁾

Po účinnosti tiskové novely procesů pro urážku na cti výrazně přibývalo. Přibývalo také odsouzených odpovědných redaktorů. V komunistických časopisech se ve funkci odpovědného redaktora postupně střídali členové redakce, případně i administrativní pracovníci. Dbalo se na to, aby osoby, vystupující jako odpovědní redaktoři a vydavatelé, byly nemajetné, aby na nich nemohly být exekučně vymáhány náklady soudního řízení.⁸⁷⁾

Vedle perzekuce komunistického tisku namířené proti osobám stojícím v čele časopisů dávala tisková novela možnosti k finančním postihům, jak jsme vyložili

⁸⁵⁾ Hrabánek, J., *Soustava . . .*, str. 24.

⁸⁶⁾ Tamtéž.

⁸⁷⁾ Dolejší V., *Noviny a novináři*, Praha 1963, str. 237.

výše. Procesní ustanovení novely o náhradě nákladů řízení umožňovala značné finanční poškození odsouzených. Dolejší uvádí kuriozní případ, kdy pro urážku na cti podalo trestní oznámení současně 95 osob, každá prostřednictvím svého advokáta, s úmyslem způsobit žalovanému odpovědnému redaktorovi obrovské vydání na soudní náklady, do kterých spadaly honoráře advokátů.⁸⁸⁾

Změny, které do tiskového práva přinesla tisková novela bývaly v literatuře redukovány hlavně na otázku kmetských soudů.⁸⁹⁾ Další závažná opatření, která jsme vyložili výše, byla opomíjena. Vznikal tak dojem, že se v zákoně o tiskových urážkách z r. 1924 jedná pouze o detailní změny soudního řízení, ačkoli šlo o další celkové zhoršení právní úpravy svobody projevu tiskem v Československé republice.

Tisková novela měla reakční, perzekuční charakter. V oblasti tisku a tiskového práva odbourávala další buržoazně demokratická ustanovení, která v právním řádu předmnichovské republiky zůstala po vydání zákona na ochranu republiky. Ve stále intenzivněji probíhajícím třídním boji potřebovala vládnoucí buržoazie na potlačování nepohodlného tisku účinnější právní prostředky než jakými byly zastaralé, avšak liberální rakouské a uherské zákony z doby monarchie.⁹⁰⁾ Oklešťování svobody tisku v jádru směřovalo proti pracujícímu lidu, v jehož prospěch plnila pokroková část našeho tehdejšího tisku svoji přední povinnost jak ji formuloval B. Engels — „chránit občany před přehmaty úředníků“.⁹¹⁾ Tisková novela dále zhoršila ekonomické i právní postavení opozičního, především pak proletářského tisku v Československu, jak to předvíдалo v květnu 1924 Rudé právo.⁹²⁾ Mocenské pozice vládních stran, prosazujících zájmy velkokapitálu, nesměly být ohrožovány. Rychle vydaný zákon o tiskových urážkách potlačoval kritiku korupčníků z vládní koalice a byl pro podobnou potřebu připraven i do budoucnosti. Pro parlamentní, předmnichovskou ČSR je také typický způsob přípravy této normy. „Skutečná státní činnost se dělá za kulisami, vykonávají ji departementy, kanceláře a štáby.“⁹³⁾ Menšina pokrokových politiků nemohla v té době protilidovým opatřením vlády zabránit.

Zákon o tiskových urážkách, satiricky označovaný jako „útiskový zákon“, byl dalším krokem ve vývoji tiskového zákonodárství ČSR, který šel plánovitě cestou potlačování demokratických práv a svobod občanů, cestou typickou pro postupné přetváření buržoazní demokracie v diktaturu monopolů.

⁸⁸⁾ Tamtéž, str. 241.

⁸⁹⁾ Např. H r a b á n e k J., *Soustava...*, str. 23n.

⁹⁰⁾ Komunistický senátor Průša psal o minimu svobody tisku „která nám zůstala z absolutistického Rakouska a která nám má být odňata...“, Rudé právo dne 29. 5. 1924, (po konfiskaci druhé, opravené vydání), str. 2.

⁹¹⁾ K. M a r x, B. E n g e l s, *Spisy*, sv. 6, str. 249.

⁹²⁾ „Až bude za pomoci československých socialistických vůdců uzákoněna předloha o tisku, bude s dělnickým tiskem všech stran ještě hůře.“ Rudé právo dne 25. 5. 1924 (po konfiskaci druhé opravené vydání) str. 5.

⁹³⁾ V. I. L e n ě n, *Stát a revoluce*, Svoboda, Praha 1949, str. 56.

Закон об оскорблениях в печати с 1924 г.

Ладислав Соукуп

Резюме

Новелла о печати с 1924 г. вводила изменения в регламентации процессуальных вопросов и подсудности судов. Ее целью было воспрепятствовать оппозиционной печати почти всей критике деятельности государственного аппарата. Правительство обосновывало подготовку закона потребностью более эффективно охранять гражданскую честь от оскорблений в печати и рассмотрение законопроекта в максимальной степени ускоряла. Действительные доводы проведения законопроекта об оскорблениях в печати раскрывали коммунисты. Это было стремление создать и усовершенствовать правовые средства с целью подавления нежелательной правительству печати. Порядок рассмотрения проекта типичен для обстановки в парламенте буржуазной ЧСР.

Закон об оскорблениях в печати касался преступлений, нанесенных содержанием печатного произведения. Оно считалось преступлением ложного обвинения и уголовным проступком оскорбления. Во всех типах оскорблений, опубликованных в журналах согласно новелле, уголовной ответственности подлежал ответственный редактор, который мог еще до судебного разбирательства провести доказательство о правдивости опубликованного сообщения. В случае неудачи редактор был по иску истца приговорен к опубликованию приговора и возмещению денежной компенсации. Далее ответственный редактор мог быть наказан в форме штрафа и возмещения расходов, связанных с процессом.

Другой формой санкции журнала было изъятие тарифных и транспортных льгот при дистрибуции журнала по почте или железной дороге, применяемой, в частности, против коммунистической печати.

Новелла внесла важные изменения в вопросе подсудности судов. Преступления и уголовные проступки в области печати были изъяты из компетенции суда присяжных и они рассматривались перед сенатами в составе пяти членов — перед так наз. судом старейшин — перед областными судами. Уголовные проступки в области печати рассматривали сенаты в составе трех членов.

После вступления в силу новеллы о печати появилось много процессов, возбуждаемых на основе оскорблений чести и также увеличивалось число осужденных ответственных редакторов. Либеральные австрийские и венгерские предписания времен монархии заменил закон, который в интересах буржуазии ограничивал свободу печати и в принципе был направлен против трудящихся.